

PALENQUE

ESKİ DOĞU'NUN İZLERİNİ TAŞIYAN BİR MAYA ŞEHİRİ

Richard F. DEMPEWOLFF

3000 yıllık bu eski şehir her şeyi ile, Kızılderili kurucularının Eski Dünya ile olan ilişkilerini kanıtlamaktadır.

Yıllar önce, Meksiko'nun Chiapas Eyaleti Tabasco-quintana Roo karayolu yakınındaki, çok sık ağaçlarla kaplı ormandan geçip güneye inebilmek için, bir katır sırtında uzun yolculuğa katlanmanız gerekirdi. Bugün ise, arabalar ve turist otobüsleri ile bu yolculuğu yarım saatte yapabilirsiniz. Son yarım mili de sık otlar arasında yürüdükten sonra arazi birden Yucatan Yarımadasındaki Tumbala dağlarının eteklerinde, bir açıklığa dönüşür. Gözlerinizin önünden bir perde sıyrılmışçasına karşınızda Yeni Dünyanın en eski ve en sırlı şehirlerinden biri olan Palenque'nin görkemli kalıntıları belirir.

İnsana, tuhaf bir şekilde, Hindistan'ı anımsatan, kıvrımlı çatılı tapınaklarla süslü piramidler ve yıkık duvarlar yüksek bir sırt boyunca yedi mil kadar uzanmaktadır. Yapılardan birçoğu ormandan temizlenmişse de, 15 kilometrekarelik bir araziye dağılmış 500'den fazla piramid ve ormanla kaplı tepeliklerin hâlâ ortaya çıkartılması gerekmektedir. Ancak son yirmibeş yıl içinde Palenque'de yoğun arkeolojik kazılar yapılabilmiş ve sadece satır temizlenebilmiştir. Halen ortaya çıkarılanların altında, varlıkları son zamanlarda keşfedilen daha eski yapıları da dikkate alarak arkeologlar, Mîlattan 1000 yıl önce kurulmuş büyük şölen merkezinin de bulunabileceği kanısındalar.

Her bir yeni tapınak bulunduğu, bu bazı soruları aydınlatacağı yerde birçok soru patlamalarına neden olmaktadır. Fakat şurası gerçek ki,

Palenque hemen her şeyi ile çok değişik bir şehir.

Diğer büyük Maya şehirlerinden çoğu sadece birer tören merkezi idi. Fakat arkeologlar Palenque'de gayet ustaca yapılmış mutfak eşyalarına ve ocak ateşi kalıntılarına rastladılar. Merkezlerin çoğunda taş piramidlerin üzerine kurulmuş tapınaklar odundan yapılmış olduklarından çoktan çürümüşlerdi. Palenque'de ise durum böyle değildir. Orada, piramidlerin üzerine yerleştirilmiş görkemli, çok-hücreli taş tapınaklar, alçı paneller üzerine oturtulmuş aynı tip kabartma heykel ve taş oymalı pagoda-benzeri çatıları ile tıpkı Endonezya'daki mabedler gibidir. Palenque tapınaklarından biri de Hindistan'da Ajanta'daki tapınağın sanki bir kopyasıdır.

"Temple of Inscriptions" (Yazıt Tapınağı)'nın dirseklerle payandalı çatısının yapısı. Fas binalarındaki kemerleri andırır şekilde yapılmıştır.

Doğu'nun etkilerini belirleyen diğer çarpıcı benzerlikler çoktur. 1949'da, Amerikan Doğal Tarih Müzesi Antrepoloji Üyesi Dr. Gordon F. Ekholm, Eski Dünya ile Yeni Dünya arasındaki kültürel bağlar konusunda bir sergi açtı. Bunların

Maya Krainın

"Temple of Inscriptions"ın piramidal temeli içinde ince emekle meydana getirilmiş mezarı bulunmaktadır. Yapının kendisi ise bir Maya tapınağıdır.

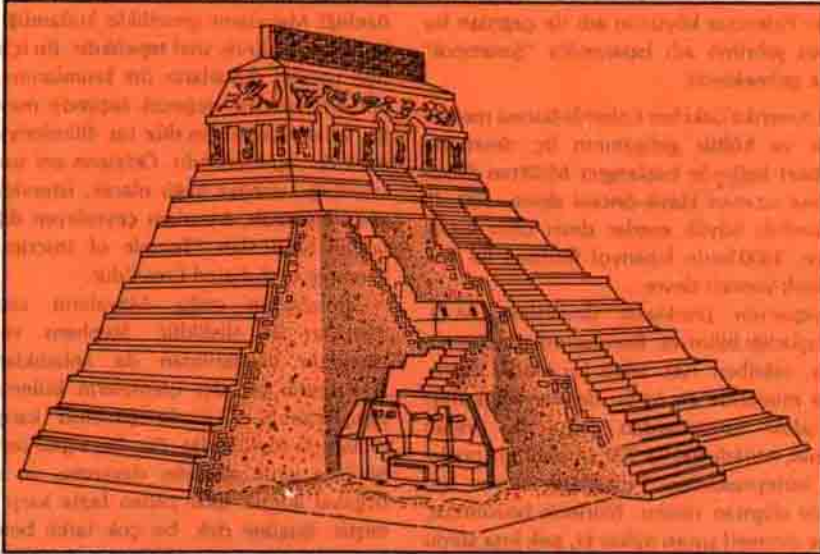
Karıdaki resimdeki blok üzerinde hem Palenque'de hem de Asya'da ortak olan Lotus motifi görülmektedir. Bu blok levha Güneş Tapınağının mihrabını süslemektedir ki bu tapınak Plaza üzerindeki diğer birçok Doğu stili binalardan biridir.

arasında, bir lotus çiçeğini sapından tutan Maya rahibini tasvir eden bir Palenque baş-rölyefi vardı ki, Meksika San'atı ve Bizans kültürü konularında uzman Alma M. Reed bu örneğin Hindistan'da Khasaparna'dakinin şaşırtıcı şekilde aynı olduğuna işaret etmektedir. Diğer bir palenque

heykelinde, lotus çiçeği biçimindeki bir taht görünür. Yine, "Temple of Foliated Cross" (Tapınaklı Haç Tapınağında)ki bir rölyef'te, helezonî bir sedef kabuktan dışarı bir lotus uzanır. Borobodur'daki Dokuzuncu asır Cava rölyeflerinde de aynı şekillere rastlandığını Bayan Alma M. Reed belirtmektedir.

Dr. Ekholm, lotus figürlerinin Maya ve Asyalılarca benzer şekilde kullanılışının "bir rastlantı" olarak nitelendirilmesinin zor olduğuna dikkati çekmektedir.

Bu benzerlikler bu kadarla kalmamaktadır. Pekçok paneller üzerinde; deforme kafataslı ve Sami kavimlerine özgü profilli, sakallı, acayıp

Maya figürleri Budistlerin "lotus pozisyonu"na çok benzeyen bir pozda oturmuş olarak resmedilmiştir. Yapraklı Haç Tapınağının mihrap paneli üzerindeki bir kabartma canavar maskesinin eşi, Kamboçya'da, Ankor Wat'ın artık terk edilmiş orman köyündeki bir heykelde de bulunmuştur. Bu her iki maskede de, haç biçiminde "hayat ağacı" işlenmiştir. "Saray" diye belirlenen bir yapıdaki bir başka oymada bir rahip-kral, iki-başlı bir Jaguar tahtta oturmaktadır ki, bu Hindistan'da Hahoba'daki bir oymanın insanı şaşkıncı eşliğekteki bir kopyasıdır.

Bütün bunlar ne zaman ve nasıl başlamıştı? Bunu kimse kesin olarak bilmemektedir. Şehrin orijinal adı eski zamanlar içinde kaybolup gitmiş. Yakındaki Palenque köyünün adı ile çağrılan bu eski Maya şehrinin adı İspanyolca "Şarampol" anlamına gelmektedir.

Orta Amerika'daki her Kolomb-öncesi merkezi sanat ve kültür gelişiminin üç devresine ayrılır: bazı hallerde başlangıcı Milattan Önce 1000 yılına uzanan klasik-öncesi devre; 300 ilâ 900 arasındaki büyük eserler devri olan klasik devre; ve, 1500'lerde İspanyol fethatleri ile son bulan klasik-sonrası devre.

Palenque'nin pre-klasik devresinin M.Ö. 300'de başladığı biliniyor. Kuruluşundan yüzlerce yıl sonra, takriben 700. yılda bu klasik devre, sanat ve mimaride en üstün dereceye ulaşmış. Bu konudaki uzmanlardan çoğu, bu "refah günleri"nin, Milâdi 400 ilâ 900 yıl arasında rastlandığında birleşmekte. Post-klasik devre ise, (genellikle düşman istilâsı, fikirlerin bozulması, ve çökme devresi) şurası aşikâr ki, pek kısa sürdü Palenque'de. Şehrin 10. asırda, hatta belki daha da önce, âniden terkedildiği sanılmaktadır. Hernan Cortés ve adamları Orta ve Güney Amerikayı kasıp kavurmadan çok önceleri şehir zaten bir hayalet şehre dönüşmüştü. 1520'lerde, Cortés ve Kızılderili rehberleri, şehrin 20 mil yakınından geçtikleri halde onun farkına bile varamadılar.

17. asırda Kızılderililerin bir misyonere ormandaki "taş evler"den bahsetmesi üzerinedir ki, Senyör Fray Ramon Ordonez y Aguiar bu harabeleri ziyaret etti. Ve, sonra da, şehrin Votan adında beyaz-elbiseli bir "tanrı" tarafından kurulmuş olan Atlanta medeniyetine dayalı bir şehir olduğu konusundaki kitabını kaleme aldı. İspanyol fatihlerince, şehir hakkında daha önceki asırlarda yapılmış olanların çoğu İspanyol-arşivlerinde yok olduğundan Palenque, bir süre için yeniden "kaybolmuştu". Daha sonraları, 1839'da New Yorklu bir avukat ve arkeolog olan John L. Stephens, foto muhabiri Frederick Catherwood

ile birlikte bütün Maya ülkesini, Honduras'taki Copan'dan-Doğu Yucatan'daki kalıntılara kadar, keşfe çıktılar. 1840 yılının yağışlı mevsiminde at sırtında Palenque'ye ulaştılar ve kalıntılar arasında çalışma yerlerini kurdular. Bu yolculuğunun ünlü iki ciltlik raporu olan "Incidents of Travel in Central America, Chiapas and Yucatan", Palenque'nin harikalarını en gerçek şekilde (resimlerle) aksettirmektedir.

Bugün, Stephens ve Catherwood'un da buldukları zamanki gibi, Palenque'deki en büyük ve çok incelikle işlenmiş yapı "Saray"dır. 40 kadem yüksekliğinde ve iki futbol sahası eninde terası kaplayan ve büyük meydan diye bilinen bir merkezi bulunmaktadır. Sarayın temel yapı özelliği Mayaların genellikle kullandığı, yanları basamak şeklinde sivri tepeliktir. Bu içteki birbirine paralel duvarların üst kısımlarının, hemen hemen birbirine değecek biçimde meyillendirilip, aradaki açıklığın düz taş dilimleriyle kapanması ile yapılmaktadır. Odaların eni sınırlı fakat uzunluğu, arzuya bağlı olarak, istenildiği kadar olabilmektedir. Meydanı çevreleyen diğer yapılardan başlıcaları "Temple of Inscriptions" ve "Temple of Foliated Cross"dur.

Binalardan çoğu, Mayaların zevkli alçı oymaları ile süslüdür. Stephens ve Catherwood'un yazılarından da anladıkları üzere arkeologlar bu alçı işlemlerin bilinmeyen bir ağaç kabuğu özü ile çimento karışımından olduğunu söylüyorlar. Bu, kaya-gibi-sert karışım böylece uzun devreler dayanmış ve aşındırıcı tropikal iklim 1000 yıldan fazla karşı koyabilmiştir. Bugüne dek, bu çok farklı betonun bir benzerini kimse yapamamıştır. Sarayın duvarlarını, dini törendeki insan figürleri süslemektedir. Figürlerin çoğunun kafatasları deforme olup bunun, Maya yüksek tabakası arasında rütbe ve ayırım işareti olduğu bilinmektedir. Bebeklerin başlarını, düz tahtalar arasında alınıp bağlamak ve kafatasının, yanlardan basık, profilden, burun kemeri ile aynı hizada dümdüz olmasını sağlamak şeklinde yapılıyordu. Bu figürlerdeki diğer açık-seçik görünen farklılıklar şaşı gözler, düz-tabanlılık, normal sayıdan fazla parmaklar olup, yüksek tabaka arasında, aynı kandan evlenmeler nedeni ile olduğu anlaşılmaktadır. Constance Irwin, "Fair Gods and Stone Faces" isimli kitabında asalet alâmeti sayılan aynı yapı bozukluklarının örneğin Fenike ve Mukaddes Topraklardaki diğer ülkelerde de olduğuna işaret etmektedir.

Maya'lıların piramid kurmağa olan meyilleri, bazı gözlemcilere, Maya üzerindeki Eski Mısır'ın etkisini düşündürmektedir. Diğer bazıları ise,

Mısır piramidlerinin anıtsal mezarlar olduğunu, halbuki, Maya piramidlerinin, tören amaçları ile üzerlerinde tapınakların yapıldığı basit platformlar halinde inşa edildiğini ileri sürmektedir. Birçok tören merkezleri için bu doğru ise de Palenque'de durum başkadır.

1949'da, Meksiko Millî Üniversitesi Maya Medeniyeti Direktörü Dr. Alberto Ruz Lhullier, Palenque'nin "Temple of Inscriptions"ı üzerinde, bir grup arkeolog ile çalıştı. 75 kadem yüksekliğinde ve çok etkileyici görünümdeki piramid'in kabartma şekillerinin şifresinin çözülmesi ile, Milâdî 692. yılda kurulduğu anlaşılmıştır.

Molozlar temizlenince Ruz, bazı taş levhaların, fincan tabağı büyüklüğünde taş tıkaçları olduğunu ve bunların el tutma yeri olarak kullanıldığını gördü. Taşlar böylece oynatıldığında, kazıyı yapanlar aşağı doğru dik duvarların uzandığı moloz dolu bir çukur buldular. Kazılar ilerledikçe taş ve harçta yapılmış çok sağlam görünüşlü bir merdivene rastlanıldı. Dört yıl içinde yapılabilen oniki-aylık bir kazıdan sonra süslü bir duvara ulaşıldı; bu, tapınağın tabanından 65 kadem aşağıda idi. Orada bulunan bir taş küp içinde ise yeşim taşından yapılmış süs eşyaları, damla inciler, kapkacak doluydu. Kazının gidişinden cesaret bulanlar bu defa, duvarı delip, arkasındaki küçük bir mahzene vardılar. Burada, biri kız olduğu anlaşılan, hepsinin kafatası şekillerine göre de âsil çocukları oldukları belli, altı iskelet vardı. Mahzenin solunda dikine duran taşın kaidesinden içeri ışık tutan Ruz daha sonra gördüklerini şöyle naklediyordu: "aşağıdaki uzun, kemerli bir odaya ulaşan merdivenler uzanıyordu, her iç kısım kare kristalleri gibi parıltıyordu. Narin sarık demetleri bir tül perdenin püskülleri gibi asılı duruyordu..."

15 Haziran 1952'de, iki günlük bir çalışmadan sonra Ruz bu odaya, on asırdan beri giren ilk canlı olarak, adımını atıyordu. Tam yerine düştüğünden emindi. Etraftaki duvarlar tanrı - rahip figürleri kabartmaları ile doluydu. Odanın ortasında, bir Maya piramidinde ilk defa rastlanan geniş bir taş lahid duruyordu. On kadem uzunluğunda, yedi kadem eninde idi. Kapağının üzerine, Maya takvimi ile Milâdî 603 - 683 yılları kazılmıştı. İnsan figürü, şehrin büyük hâkimi Pacal'a ait olup, bu kral, sonradan evlendiği annesi Lady Zac Kuk ve oğlu Chan-Bahlum M. S. 500 - 780 yılları arasında Palenque'yi idare eden hanedanın zirvesydiler. Pacal'ın figüründe yumruayak, yarıparmak, ve diğer doğuş anomaliği görülüyordu. Arkasında incelikle işlenmiş bir haç vardı. Bu, "hayat ağacı", stilize edilmiş bir mısır bitkisi olup, yılan başları ve bir kuş ile

süslüydü. Böylesine süslü beş tonluk kapak altında, daha küçük, el-biçimindeki tahta kapak, taş lahidi örtüyordu. Bu muhafaza içinde de, rahip - kralın ince kemikleri bulunuyordu. Kemiklerine bakılarak Kral'ın beş kadem, sekiz inç boyunda olup, zamanın ortalama erkek boyundan sekiz inç daha uzun olduğu anlaşılıyordu. Etrafını kıymetli taşlar ve süs eşyaları çevreliyordu. Kol ve parmak kemikleri tılsımlar ve yüzüklerle doluydu. Boncuklarla süslü bir zırh göğüs kafesini örtüyor, yeşim taşından işlenmiş bir maskenin kalıntıları yüz kısmını kaplıyordu.

Ruz'a göre bu zengin malzeme, rahip - kralın tanrı sayıldığı Eski Mısır'dakinin aynı bir sistemin işaretiydi. Eski Mısır, ve Fenike'de kral mezarlarındaki kalıntılar arasında, kıymetli ve ender bulunan bir madenden, genellikle ince levha haline getirilmiş altından göğüs zırhlarının pek yaygın olduğuna Alma Reed dikkati çekmektedir. Mamafih, hepsinin en şaşırtıcısı, lahidin iç kısmının alaşımış görünümüydü. Keski ile, elle işlenmiş kapak ve iç kısım Fenike mezarlarında bulunan taş lahidler gibi şekillendirilmişti; yanlar ve tepe konveks, taban ise yaygın ve düz. Fenikelilerin lahidleri Mısırlıların tahtadan yapılmış mumya sandıklarından kopya edilmişti ve geniş düz kaide üzerine otururdu. Fenikelilerin ağır taş tabutlarının modeli artık geçerli değildi. Öyleyse Mayalı taş ustalarının zihinlerinde daha eski bir model mi vardı acaba diye sormaktadır arkeologlar.

Ruz'un, taş kitlelerinin açılış yerlerini buluşundan sonra tapınakların zeminlerindeki kapakların, birer piramid mezarına açıldığı gerçeği ortaya çıktı. Diğer piramidlerden çoğunun Mayalı rahip - kralın "anıtsal mezarları" sakladığı tahmini yürütülmektedir.

Acaba Palenque halkına ne olmuştu? İleri sürülen iddialar arasında kuraklık ve toprak kırsılaşması ile doğal âfetler vardı. Aile içi aynı kandan evlenmeler nedeniyle olan doğuş anomaliği ve salgın hastalıklar da akla yatkın gelmektedir. Çağdaş bilim adamları bunlara bir de, mantıklı bir durumu eklemektedir: bozulmuş, bencil, kendilerini tanrı gibi gören dini, idarecilerin korku ile sindirdikleri her görülen kitlelerin isyanı.

Maya ülkesindeki son buluşlar, eski düşünce tarzını çürütüp, trans-Atlantik, Kolombo-öncesi ilişkilerin gerçekliğini mi kanıtlamaktadır? Henüz değil. Fakat, her kazıdan sonra arkeologlar karmaşık gerçekler ile yüz yüze gelmektedir. Eski Mısır ile Palenque'deki cenaze törenlerinin benzerliği ikisi arasındaki paraleli belirlemektedir... diyor Alma Reed. Arkeolog Constance Irwin

ise: "Aztekler, Mayalar ve Incalar'ın ötesinde, Yeni Dünya ile Eski Dünya arasındaki Kolomb-öncesi, ve hatta hristiyanlık-öncesi bağı gösteren eski, açıklanamamış kültür ve diğer benzerlikler vardır. Dr. Ekholm, değişik kültürler arasındaki uygun düşmelerin çok görüldüğünü, bir yerde ancak kritik sayıda benzerliklerin bulunmasının bir anlam taşıyacağını ifade etmektedir.

Palenque'deki benzerliklerin bu kritik sayıya ulaşip ulaşmayacağını zaman gösterecektir. Bilim adamları belki de zamanı anlamağa yaklaş-

yorlar, zira son iki yılda, dünyanın her yanından arkeologlar Palenque'de toplanarak Orta Amerika kültürü hakkında elde halen mevcut bilgi hazinesini inceliyorlar. Üniversite bilgisayarları Maya şifresini çözmeğe uğraşılıyor. Halen, bundan önceki üç asırda elde edilmiş olandan daha fazla ilerleme kaydedilmiş durumda.

Bu şifreler, çözüldükleri zaman belki de, Batı Yarımküresinde insan geçmişinin tümünün üzerine açılacak bir pencere olacak.

SCIENCE DIGEST'ten
Çeviren: Ruhsar KANSU

Bilim Haberleri:

Dr. AHMET NEJAT İNCE MİSAFİRİMİZ OLDU

Halen Hollanda'da SHAPE Teknik Merkezi Haberleşme Araştırmaları Bölümü Başkanı olarak görev yapmakta olan Dr. Nejat İnce, 20 Ağustos - 20 Eylül 1976 tarihleri arasında Kurumumuzun misafiri oldu.

Dr. İnce, önemli araştırmalarıyla dünya literatürüne ismini geçirmiş bir fizikçi, Türkiye PTT İdaresine ve TRT Kurumuna önemli hizmetleri olan bir elektronik mühendisi ve nihayet NATO'nun otomatik haberleşme sistemlerinin geliştirilmesine ve uydularla haberleşme bilim ve sanatına büyük katkıları olan Uluslararası bir bilim adamıdır. Kırka yakın tebliği vardır ve

elektromanyetik dalgalar konusunda iki kitabın editörüdür ve uydularla ilgili diğer üç kitabı yazar olarak katkıda bulunmuştur. Dr. İnce, Uluslararası sempozyum başkanlıkları yapmış, Hollanda, İngiltere, Norveç, Almanya, İtalya ve Kanada Üniversite ve Araştırma kuruluşlarında konferans ve dersler vermiştir. Birçok Uluslararası bilim sosyete ve kuruluşlarının aktif üyesidir. 1966 senesinde kendisine Orta Doğu Teknik Üniversitesi tarafından Profesörlük ünvanı verilmiş; 1972'de ise "Uluslararası haberleşme sistemlerinin geliştirilmesindeki teknik katkıları ve yol gösterici önderliği" için Amerika'daki "Institute of Electrical and Electronic Engineers (IEEE)"